

érthető ellenállás a számtan tanításával szemben akkor, amikor az írás-olvasást már szükségesnek elfogadják). Persze, nem csak a pozitív tartalom, hanem a hiány is fontos lehet: a termelési és irányítási ismeretek és készségek viszonyából és szerepéből következnek az „alsó néposztályok” számára tilos területek: a közigazgatás, a jog, a hadászat, a csere és a kommunikáció átfogóbb ismerete, a morál (leszámlítva a „katekizmus”-vallást) teológia és filozófia. Ezekben a területeken túl, figyelemre méltó a presztízs-ismeretek és készségek tudatilag rögzítő erejű, tekintélyt kölcsönző körének vizsgálata, ahol már a hatalom „manipulatív” közvetítése folyik. Ezekre természetesebben nem tanítják a népet. Valamennyiüknek közös jegye az időigényesség és az esztétikusság; magatartás, öltözködés, sportok, speciális játékok, a művészet és a „humanista” műveltség, a gyakran pusztán megkülönböztető idegen nyelv.

Végül a művelődési monopólium megvalósulásának módjait és módszereit tekinti át a szerző. Itt fontos mozzanatként elkülöníti a művelődési korlátozás spontán (életformában adott és készen talált) és irányított formáit (kulturpolitika). Az utóbbi a könnyebben megfogható, hiszen az egyes intézményekből való elzárás durva módszerrel a típusokkal történő finom manipulációig terjed a skála.

A könyv legvégén Alt utal a népoktatás „hosszú menetelésére”, amely a tartalmon és módszereken és képzési formákon (elkülönült iskolák) túl a rövid iskolaidőben kezdődik (különösen falun) és a megélhetési gondok kényszerén folytatódik.

A tárgyalt korszak zömmel a XIX. század. A korábbi korszakokra utaló megállapítások vázlatosak, s azok is a fő korszak gondolatait igyekeznek alátámasztani. Nem éppen szerencsés az a „rövidrezárás”, amely a XX. sz. kapitalizmus mellőzésével, illetve pusztán kiragadott példákkal történő illusztrálásával a XIX. század szabadversenyes kapitalizmusával a ma közép- és kelet-európai szocializmusát állítja szembe.

Összefoglalóan megállapítható, hogy a szerző átfogó elemzésének sikerült – egy széles anyagisméleti bázison nyugvó – képet adni a XIX. századi polgári társadalom művelődési-politikai tendenciáiról, s az itt objektíven ható társadalmi érdekekről. Egyszer-egyszer aktualizáló, máskor túlzottan polemizáló hangvétele ellenére olyan munkáról van szó, amely történelmi forrásértékekben gazdag, és fontos indításokat adhat a további konkrét történelmi kutatásokhoz.

Tőkéczi László

KOVÁCS JÓZSEF: TEGNAPTÓL HOLNAPIG

Budapest 1978. Tankönyvkiadó 192 oldal

Aligha véletlen az életrajzok, memoárok iránt világszerte tapasztalható fokozódó érdeklődés. E jelenség okát különböző szerzők, különböző módon magyarázzák, de feltételezhető, hogy az egyik ok éppen a történelem gyors alakulásában, változásában keresendő. A világ dolgai iránt érdeklődő olvasó talán éppen az életrajzokon, visszaemlékezéseken keresztül kíván bepillantani a múlt, vagy éppen már általa is átélt közelmúlt eseményeibe.

Az elmúlt évtizedben egymás után jelentek meg – igen sokszor pedagógiai, neveléstörténeti vonatkozásokat is tartalmazó – visszaemlékezések. A felsorolás teljessége nélkül csak utalunk *Kászonyi* Dániel (Magyarhon négy korszaka), *Granasztói* Pál (Lián), *Garzó* Imre (Életem és abból merített gondolatok) munkáira. De a távolabbi múltat felidéző visszaemlékezések mellett a 70-es években fokozódott az érdeklődés a közelmúlt iránt is. Gondolunk itt a „Tények és tanúk” című sorozat több kötetére, az Új Írásban a „Pályám emlékezete” című sorozatra stb.

A pedagógiai vonatkozású – pontosabban a pedagógus pályát bemutató visszaemlékezések száma csekély. Az ismertebbek közül legfeljebb csak a „Pedagógussorsok, emlékek” című gyűjteményes munkát (Tankönyvkiadó, Bp., 1977.) említhetjük.

Ezért érthető érdeklődéssel fogadtuk *Kovács József* életrajzi visszaemlékezését. Élete, mely gazdag volt fordulatokban és küzdelmekben, nem tipikus pedagógussors. Tevékenysége nem egy osztályra vagy egy iskolára terjedt ki, hanem az egész magyar közoktatásra. Ez a körülmény természetesen nem csökkenti, hanem csak fokozza az olvasó érdeklődését, hiszen oktatáspolitikánk, közoktatásirányí-

tásunk elmúlt 30 évének alakulását aligha mutathatja be illetékesebb, mint Kovács József, aki az oktatásügy, irányítás legkülönbözőbb területein tevékenykedett.

A gazdag életút bemutatását itt nem tartjuk feladatunknak, az értékelés viszont igen nehéz feladat. Értékelhetjük ugyanis a leírás módját, stílusát és értékelhetjük azt a korszakot, melyben a szerző élt. Ez utóbbi máris több lehetőség elé állít bennünket, hiszen a kor, melyet Kovács József nemcsak megélt, hanem alakított is, jelentős eredmények mellett gondokkal is tarkított.

A szerző – nagyon helyesen – nem vállalkozik a történelem utólagos értékelésére, nem végez korrekciót, nem kozmetikázza, magyarázza és értelmezi az átélt eseményeket. A történész által ma már differenciáltabban megrajzolt korszakot azzal a lelkesedéssel mutatja be, amely lelkesedéssel átélte azt. Munkája tehát a visszaemlékezések abba a ritkább típusába tartozik, mely pontosan tükrözi annak a kornak szemléletét, gondolkodásmódját, felfogását, melyben élt és dolgozott.

A felszabadulás utáni évtizedekről ma már sok mindent tudunk, de a „Tegnaptól holnapig” az érdeklődő olvasó és a neveléstörténettel részletesebben foglalkozó számára is új megvilágításba helyez közoktatáspolitikai döntéseket, jelenünket is befolyásoló döntéseket.

A könyv megjelenése remélhetőleg bátorítást jelent szerzőknek és kiadóknak egyaránt. Az igényes életrajzok, visszaemlékezések nemcsak a múlt megismerését szolgálják, hanem finomítják érzékenységünket a jelen és a jövő problémáinak tudatos átéléséhez.

Jáki László